Rendiség és felvilágosodás között: Gvadányi József életműve

ꕥ

Tudományos konferencia

Rudabánya
Gvadányi József Városi Művelődési Ház és Könyvtár

2026. október 15–16.

Program

2026. október 15., csütörtök

10:00 Megnyitó

A konferencia résztvevőit köszönti **Békés Enikő**, az ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet igazgatója és **Csörsz Rumen István**, az ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, a XVIII. századi Osztály osztályvezetője

10:15 A Gvadányi József Általános Iskola tanulóinak műsora

1. szekció: Életút és formálódás: család, iskola, katonaság
Szekcióelnök: Csörsz Rumen István

10:30–10:55 Hadobás Sándor–Papp Andrea
Lokális nemesi jelenlét és társadalmi reprezentáció: A Gvadányi család Rudabányán
10:55–11:20 Pintér Márta Zsuzsanna
Retorika, poétika, historia: A jezsuita oktatás hatása Gvadányi világképére – Tanulóévek: az egri és nagyszombati jezsuiták növendéke
11:20–11:55 Lázár Balázs
Hadak útján: Gvadányi József katonai pályája és európai tapasztalatai
11:55–12:10 Vita, hozzászólások
12:10–12:30 Kávészünet

2. szekció: Költői kapcsolatok és megszólított közösségek
Szekcióelnök: Hadobás Sándor

12:30–12:55 Hubert Ildikó
„A’ nagy Hadak fija, ’s a’ Múzsák fő Papja, Gvadányi!” (Baróti Szabó Dávid Gvadányi Józsefhez írt versei)

12:55–13:20 Bódi Katalin
Nemzetkarakterológia és asszonycsúfoló: *A nemes magyar dámákhoz és kisasszonyokhoz szólló versek* műfaji és közéleti kontextusai
13:20–13:30 Vita, hozzászólások
13:30–15:00 Ebédszünet

3. szekció: Irodalmi tájékozódás, retorika és poétika
Szekcióelnök: Szilágyi Márton

15:00–15:25 Tüskés Gábor
Gvadányi József és német költőtársai
15:25–15:50 Fülöp Dorottya
„Ne kérdezd a' nevét, a' szél azt el-fújta": A nótárius-történet lezárásának retorikája
15:50–16:15 Lengyel Réka
„Az igaz Magyar Poësis természete": Gvadányi József poétikai és irodalomszemléleti nézetei leveleiben és paratextusaiban
16:15–16:30 Vita, hozzászólások
16:30–16:45 Kávészünet

4. szekció: Nyelv, nemzet, politika és történetírás
Szekcióelnök: Tüskés Gábor

16:45–17:10 Gréczi-Zsoldos Enikő–Vladár Zsuzsa
„Élő Magyar nyelven": Gvadányi nyelve és a műveiben közölt szó- és kifejezésmagyarázatok
17:10–17:35 Tóth Kálmán
Királyhűség, nemzeti viselet, nemzeti nyelv: Gvadányi politikai nézetei
17:35–18:00 Szász Géza
Világtörténelem magyar nyelven: A felvilágosodás recepciója Gvadányi fordításában – *A világnak közönséges historiája*
18:00– Vita, hozzászólások

2026. október 16., péntek

5. szekció: Hagyomány, recepció, reprezentáció
Szekcióelnök: Pintér Márta Zsuzsanna

9:30–9:55 Szilágyi Márton
Gvadányi József mint hagyomány (A Gvadányi-életmű jelenléte a 19. században)
9:55–10:20 Csörsz Rumen István
A Gvadányi-örökség: a régi és az új tizenkettesek
10:20–10:45 Tüskés Anna
Gvadányi József képzőművészeti ábrázolásai
10:45–11:00 Vita, hozzászólások
11:00–11:15 Kávészünet

6. szekció: A *PösténYi förödés*: műfaj, kontextus, újrakiadás

Szekcióelnök: Lengyel Réka

11:15–11:40 Végh Zsoldos Péter
Gvadányi, a pikareszk balneológus

11:40–12:05 Hegedüs Béla
Gvadányi József és Mészöly Gedeon (1880–1960) közös mulatsága: A *PösténYi förödés* meglepő kontextusa

12:05–12:20 Vita, hozzászólások

12:20 Zárszó

13:00 Megemlékezés és koszorúzás a Szabadság-téren álló Gvadányi-szobornál

A rudabányai református templom megtekintése

13:30 Búcsúebéd

14:30 A Bányászattörténeti Múzeum megtekintése

Az előadások összefoglalói

Bódi Katalin (DE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet)

Nemzetkarakterológia és asszonycsúfoló: A nemes magyar dámákhoz és kisasszonyokhoz szólló versek *műfaji és közéleti kontextusai*

1790-ben jelent meg Pozsonyban és Komáromban névtelenül *A nemes magyar dámákhoz és kisasszonyokhoz szólló versek, melyeket egy megváltozhatatlan buzgó szivvel biró hazafi, a most közelebb történt változásokra nézve a megnevezett szép nemnek mulatságára és gyönyörködtetésére kibocsátott* című, 12 oldalas verses kiadvány kottamelléklettel. A Zrínyi-strófákban megírt költemény középpontjában a hölgyek magyar viseletének ünneplése és az idegen divat visszautasítása áll, az egyszerűnek tűnő képlet azonban összetett struktúrában valósul meg: a költemény ugyanis eljátszik többek között az eposz és az eposzparódia, az asszonycsúfoló és az átokzsoltár műfajaival és beszédmódjával, miközben a nemzetkarakterológia és a társadalmi nemek szempontjából is vizsgálatra érdemes. Szerzője ugyanebben az évben, talán egy időben publikálta az *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* című szatirikus elbeszélő költeményét: a szöveg 5–7. része szintén foglalkozik a magyaros és az idegen öltözettel. Mindemellett a korabeli sajtóban, például a Mindenes Gyűjtemény és a Magyar Kurír lapszámaiban is megjelennek anekdoták, beszámolók a divatba jövő magyar öltözetről. Előadásomban *A nemes magyar dámákhoz* című költemény műfaji összetettségét, illetve témáinak, a nők magyar öltözetének és társadalmi nemi szerepük reprezentációjának az elemzését mutatom be, kitérve a sajtóközlemények jellegzetességeire is.

Csörsz Rumen István (ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, XVIII. századi Osztály)

A Gvadányi-örökség: a régi és az új tizenkettesek

Gvadányi József költészete mintegy félúton helyezkedik el a 17. századi örökség (elsősorban Gyöngyösi István) és a 19. század verses epikája (Petőfi Sándor és Arany János) között. Ennek a hagyományláncnak összetartó elemei és elkülönböztető mozzanatai is voltak, de többségük kutatását megnehezíti az a szemlélet, ha csak visszafelé tekintünk az elődökre, például a *János vitéz* vagy a *Toldi-trilógia* nézőpontjából.

A tizenkettes sortípus, a „magyar alexandrin” számos változáson ment keresztül az évszázadok alatt, így közel sem egységes hagyományt jelent. Vannak korán rögzült szabályai, és vannak változó tényezők is, utóbbiak közé tartozik a „négysarkú” típus háttérbe szorulása a „kétsarkú”, páros rímű megoldás javára. A tudatos formai újítás kanonizációja éppen Gvadányi József nevéhez fűződik, aki mindkét típust használta műveiben, olvasói általa ismerték meg széles körben. Hídszerepe miatt a Gyöngyösitől (és részben Zrínyitől, illetve vegyes epikus és didaktikus művekből) érkező, eredetileg jellemzően négysoros strófahagyomány mélyebb, poétikai szintű átdolgozásában is fontos szerepet játszott. A későbbi költők főként formai értelemben tekintették Gvadányit előképnek, míg tartalmilag gyakran visszakanyarodtak Zrínyi és Gyöngyösi csiszoltabb kompozíciójához. Ez a kettősség hosszan meghatározza a tizenkét szótagú sorok magyar recepcióját.

Gvadányinak egyrészt a sortípus hagyományban tartásáért, apró korszerűsítéséért tartozunk köszönettel, másrészt a tizenkettes sorokkal elbeszélt témák sokféleségéért, azok párhuzamos kanonizációjáért (szatíra, ál-önéletírás, anekdoták). E törekvései mögött a közköltészet és a nemesi kéziratosság (pasquillusok, alkalmi költészet) alapos ismerete és

innovatív használata tükröződik. Az előadás a formatörténet segítségével, verssorok és rímek párhuzamai által mutat be kapcsolóelemeket Gvadányi és előzményei, valamint a műveit továbbgondoló Petőfi és Arany között.

Fülöp Dorottya (ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, XIX. századi Osztály)

„Ne kérdezd a' nevét, a' szél azt el-fújta": A nótárius-történet lezárásának retorikája

Gvadányi József 1796-ban jelentette meg Pozsonyban *A falusi nótáriusnak elmélkedései, betegsége, halála és testamentoma* című, kétsoros versekben írt munkáját, amely az 1790-ben név nélkül közölt és nagy sikert arató *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* című mű folytatása volt. Az előadás a viszonylag kevés irodalomtörténészi figyelemben részesülő szöveg elemzését kísérli meg: a két részt összekapcsoló utalásrendszer bemutatása mellett a zárlat összetettségére, az elmélkedés, a betegség, a halálábrázolás és a testamentum kapcsolatára, valamint a műbe épített epitáfium és siratóének jelentőségére helyezve a hangsúlyt.

Gréczi-Zsoldos Enikő–Vladár Zsuzsa (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet – ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti és Fonetikai Tanszék)

„Élő Magyar nyelven": Gvadányi nyelve és a műveiben közölt szó- és kifejezésmagyarázatok

Az előadás Gvadányi József műveinek nyelvi rétegzettségét és a szövegekhez kapcsolódó szerzői magyarázatok nyelvtörténeti értékét vizsgálja. Gvadányi gyakran hangsúlyozza, hogy „élő Magyar nyelven" szól olvasóihoz, műveiben azonban ez az „élő" nyelv nem egynemű: tájnyelvi, társadalmi, hivatali, katonai, latin/deák, valamint különféle idegen nyelvi elemek keverednek benne. A jegyzetekben közölt szó- és kifejezésmagyarázatok ezért nem csupán alkalmi olvasói segédletek, hanem a 18. század végi magyar nyelvhasználat, többnyelvűség és nyelvi közvetítés fontos dokumentumai. Az előadás arra kérdez rá, milyen szavakat tartott Gvadányi magyarázatra szorulónak, hogyan értelmezte a tájszavakat, idegen kifejezéseket és szakterminusokat, s mit árul el mindez szerzői önképéről, közönségfelfogásáról és a korszak nyelvi tudatáról.

Hadobás Sándor – Papp Andrea (Bányászattörténeti Múzeum, Rudabánya)

Lokális nemesi jelenlét és társadalmi reprezentáció: A Gvadányi család Rudabányán

A Gvadányi név összeforrt Rudabányával, de az átlagember sokszor csak és kizárólag a család híressé vált tagját, Józsefet ismeri. A híres költő, író ugyan a településen született, de még gyermekként elhagyta azt, így nem volt cselekvő részese Rudabánya történetének. Az előadás így arra kíván rávilágítani, hogy a család más tagjai két nemzedéken át, 1683-tól a 18. század közepéig kötődtek Rudabányához és a tágabb környékhez, meghatározó szerepet játszva annak gazdasági és társadalmi életében. Az előadás második felében pedig arra térünk ki, hogyan őrizte meg Rudabánya közössége őket a helyi emlékezetben.

Hegedüs Béla (ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, XVIII. századi Osztály)

Gvadányi József és Mészöly Gedeon (1880–1960) közös mulatsága: A Pösténi fördödés meglepő kontextusa

Gvadányi József első, nyomtatásban megjelent műve némiképp meghökkentő. Nehezen egyeztethető össze azzal a róla kialakult irodalomtörténeti hagyománnyal, amely helyét és szerepét a magyar verseléshez ragaszkodó, a nemesi hagyományt ápoló és támogató szerzőként ábrázolja őt. Előadásomban a fent említett művének egy új kontextusát írom le. Mészöly Gedeon, nyelvész, filológus, műfordító, egyetemi tanár 1920-ban fakszimile kiadásban, némileg kiegészítve jelenteti meg újra Gvadányi művét. Az igazán érdekes, hogy Mészöly fordítói munkásságát figyelembe véve, mi az a kontextus, amiben fontosnak tartja a szöveg újra kiadását? Ennek felvázolása talán segíti az 1787-ben megjelent mű furcsaságainak, a magyar irodalomtörténeti kánonban betöltött szerepének megértését is.

Hubert Ildikó irodalomtörténész, ny. főiskolai tanár (Budapest)

„A' nagy Hadak fija, 's a' Múzsák fő Papja, Gvadányi!"
(Baróti Szabó Dávid Gvadányi Józsefhez írt versei)

Tíz év adatott ahhoz az egymás megismerésére törekvő kapcsolattartáshoz, amelyben a viselkedésében távolságtartó ex-jezsuita szerzetes, Baróti Szabó Dávid, verses társalgásában eljutott oda, hogy barátjaként nevezte meg Gvadányit Józsefet. Szabó verseire reflektáló levelek hiányában, hullongó adatok ismeretében mégis feltesszük a kérdést: Vajon a Szakolcán élő költő ugyanígy gondolhatta ezt? Az ismeretségük kezdetén már országos hírnévre szert tett Baróti Szabónak ebben a tíz évben, tizenhat – egyenlőre ennyi ismeretes – Gvadányihoz írt költeménye született. Ahány vers, annyi Baróti Szabó által kissé idealizált Gvadányi-portré, ahogy talán azok is látták a verselő lovas generálist, akik műveit kritika nélkül fogadták, beszédstílusán nem megbotránkoztak, hanem vidámságra derültek általa. Baróti Szabó azonban, tudós poétaként, fordítóként, nyelvészként, és a népi humortól sem idegenkedőként, más mértéket tartott magáénak. Ahogy Arany János és Petőfi Sándor is. A Gvadányihoz írt Szabó Dávid versek faggatásával, több mindenre választ keresünk – például a címadó idézet elragadtatott hangjára.

Lázár Balázs (HM HIM Hadtörténeti Kutató Intézet)

Hadak útján: Gvadányi József katonai pályája és európai tapasztalatai

Az előadás Gvadányi József huszártiszti pályafutását vizsgálja levéltári források tükrében. A katonai életút bemutatása során különös figyelmet kapnak Gvadányi szolgálati éveinek eddig kevésbé ismert vagy újonnan feltárható mozzanatai, valamint azok az európai tapasztalatok, amelyek a császári-királyi hadseregben eltöltött évtizedek során formálták szemléletét. A vizsgálat kitér a hadszínterekhez, szolgálati állomásokhoz és katonai konfliktusokhoz kapcsolódó életrajzi adatokra, s ezek alapján kísérletet tesz Gvadányi katonai pályájának árnyaltabb történeti elhelyezésére.

Az előadás másik hangsúlyos kérdése a katonai tapasztalat irodalmi hasznosulása. Ennek keretében a ***Rontó Pál*** című elbeszélő költemény hadtörténeti vonatkozásai kerülnek előtérbe: azok a motívumok, elbeszélői megoldások és történeti részletek, amelyek a művet nemcsak irodalomtörténeti, hanem hadtörténeti szempontból is figyelemre méltóvá teszik. A költemény vizsgálata lehetőséget ad annak mérlegelésére is, miként kapcsolódik össze Gvadányinál a katonai élményanyag, a kalandnarratíva és a nemesi önreprezentáció.

Tágabb összefüggésben az előadás röviden érinti a 18. századi magyar „katonaköltők” jelenségét is. Gvadányi pályája ebben a kontextusban nem elszigetelt esetként, hanem egy szélesebb irodalmi és társadalomtörténeti jelenség részeként értelmezhető: a korszak magyar irodalmának több jelentős, a nemesi költészethez kapcsolódó alakja — így Amadé László, Orczy Lőrinc vagy Fekete János — szintén a császári-királyi hadsereg kötelékében szolgált. Az előadás ezért Gvadányi katonai pályáját egyszerre kezeli életrajzi kérdésként, hadtörténeti problémaként és a 18. századi magyar irodalmi szereplehetőségek egyik fontos változataként.

Lengyel Réka (ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, XVIII. századi Osztály)

„Az igaz Magyar Poësis természete”
Gvadányi József poétikai és irodalomszemléleti nézetei leveleiben és paratextusaiban

Gvadányi József irodalmi nézeteiről nem maradt fenn rendszeres poétikai értekezés, levelei, műveinek előszavai és ajánlásai azonban sajátos, összefüggő irodalomszemlélet rekonstruálását teszik lehetővé. Az előadás e szétszórt önreflexív megnyilatkozásokat vizsgálja, különös tekintettel az 1780–1790-es évek levelezésére, valamint az *A mostan folyó török háborúra tzélozó gondolatok*, az *A mostan folyó ország gyűlésének satyrico criticé való leírása*, a *Rontó Pál*, az *Unalmas órákban* és a *Verses levelezés* paratextusaira. A vizsgálat középpontjában Gvadányi „igaz Magyar Poësis”-fogalma áll. Arra keresem a választ, miként kapcsolódik össze gondolkodásában a nemzeti költői hagyomány, a mesterségbeli munka és a versforma; milyen magyar és antik szerzőkből alkot magának irodalmi kánont; hogyan viszonyul a nyelvi tisztaság, az érthetőség és az idegen szavak kérdéséhez; valamint milyen szerepet tulajdonít az irodalomnak az igazság közvetítésében, a gyönyörködtetésben, a hasznos ismeretek terjesztésében és az anyanyelv művelésében. Az előadás kitér arra is, hogy Gvadányi írói gyakorlatában a közönség nem passzív befogadó: barátok, levelezőtársak és különösen a női olvasók és szerzők maguk is alakítják a művek létrejöttét, formáját és nyilvánosságát. Az így kibontakozó kép árnyalhatja Gvadányi hagyományosan „ösztönös”, „magyaros” vagy egyszerűen konzervatív szerzőként való leírását. Írásaiban egy olyan, saját történeti és nyelvi hagyományára tudatosan reflektáló irodalomszemlélet körvonalazódik, amely egyszerre épít a régi magyar költészet tekintélyére, az antik műveltségre, az európai olvasmányokra, a társas irodalmi kommunikációra és a korabeli nyomtatott nyilvánosság tapasztalatára.

Pintér Márta Zsuzsanna (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Irodalomtudományi Tanszék)

Retorika, poétika, historia: A jezsuita oktatás hatása Gvadányi világképére – Tanulóévek: az egri és nagyszombati jezsuiták növendéke

Az előadás Gvadányi tanulóéveinek egri (1735-1740) és nagyszombati (1740-1743) időszakát vizsgálja, s elsősorban a tanárain, olvasmányélményein keresztül próbálja meg feltérképezni azokat a hatásokat, amelyek pályájának bizonyos szakaszában és műveiben tetten érhetőek. A poétikai és retorikai tanulmányok általánosabb bemutatása mellett a Nándorfehérvár megvédéséről szóló beszélgetésjátéka (Nándor Fejér várnak meg vétele, melyet Belgrád és annak kommendánsa között eshető képzelt beszélgetésben versekbe foglalt G. G. J. Pozsony és Komárom, 1790.), és világtörténeti munkája (A világnak közönséges historiája. A melyet magyar hazájához viseltető szeretettől ösztönöztetvén, néhány jeles, és hiteles authorokból kiszedegetvén ugyan ezen hazájának élő nyelven bátorkodik nékie, mint igaz fiú szeretetnek áldozatját bényujtani. Pozsony, 1796-1803.) áll a vizsgálódás középpontjában. Az első a

jezsuita oktatás (dramatikus) retorikai hagyományainak megőrződését mutatja, a második pedig a jezsuita történelemoktatás sajátosságairól és Gvadányi történelemszemléletéről ad átfogó képet. Ezt a képet teszi teljesebbé az OSzK Kézirattárában őrzött cenzori jelentés bemutatása is.

Szász Géza (SZTE BTK Francia Tanszék)

***Világtörténelem magyar nyelven: A felvilágosodás recepciója Gvadányi fordításában* – A világnak közönséges historiája**

A magyarországi Gvadányi-recepcióból kibontakozó portré, sőt, talán a közvélekedés is egyoldalú, sokszor pártos elkötelezettséggel teli, a szerzőt egyidejűleg provinciális és "nemzetidegen" kozmopolita vonásokkal felruházó, s vajmi keveset foglalkozik a 18. század politikai és szellemi kontextusába való beágyazottságával. A Penke Olga által az utóbbi évtizedekben elvégzett kutatások alapján Gvadányi fordítói munkássága alaposan átrajzolja a visszavonult tábornokról kialakult képet: a komoly tanulmányokat végzett, több nyelv elmélyült ismeretével, a harctéri tapasztalatok mellett a korabeli Európa történéseinek résztvevői élményanyagával rendelkező egykori hadfi a francia felvilágosodás történelemszemléletének egyik legfontosabb közvetítője lett. Neki köszönhetően készült el Voltaire világtörténetének első teljes – igaz, áttételes - magyar fordítása. Mindamellett Gvadányi nem elégedett meg a puszta közvetítéssel; személyes tapasztalataira hivatkozva kritikával is illette a francia mester egyes passzusait. A francia felvilágosodás korabeli magyarországi recepciójának egyik kulcseleméről lévén szó, Gvadányi a fordítástörténet fontos szereplőjévé vált, miközben igen taktikusan a cenzúra megkerülésére törekedett. Mindez nem lehetett volna lehetséges széles körű műveltség és autonóm alkotói attitűd nélkül. Az előadás ennek az értelmiségi pozíciónak az elemeit, gyökereit igyekszik körbejárni, fókuszba helyezve Voltaire *Essai sur les moeurs* című művének fordítói munkálatait.

Szilágyi Márton (ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet XVIII-XIX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

Gvadányi József mint hagyomány (A Gvadányi-életmű jelenléte a 19. században)

Az előadás Gvadányi József utóéletének 19. század közepi, illetve a későbbi évtizedekben megragadható jelenségeit kívánja értelmezni. Feltűnő ugyanis, hogy a magyar romantika több meghatározó alkotója is komoly rokonszenvvel nyilatkozott magáról Gvadányiról vagy életművének bizonyos darabjairól. Petőfi verset írt az íróról, Arany János pedig tanulmányt szentelt neki. Ezek önmagában is értelmezendő gesztusok, mivel Gvadányi kiemelése a népiesség értelmezésének a keretében vált fontossá mindkét költő esetében. Mindehhez pedig érdekes módon csatlakozik Jókai gesztusa, aki Rab Ráby című regényében az Egy falusi nótárius… bizonyos elemeit illesztette be a cselekvénybe, immár nem a népiesség elemeként, hanem a 18. századiság jelzéseként.

Tóth Kálmán (NKE Politikai és Államelméleti Kutatóintézet)

Királyhűség, nemzeti viselet, nemzeti nyelv: Gvadányi politikai nézetei

„Szerettem Királyom', szerettem Hazámat, / Viseltem mindenkor hazai gúnyámat. / Anyai nyelvünkön mindég beszéllettem, / Más idegen nyelvek eleibe tettem." Ezek, A falusi

nótáriusnak elmélkedései, betegsége, halála és testamentoma végén olvasható, a nótárius végrendeletének részét képező sorok frappáns módon összegzik Gvadányi politikai nézeteinek alapelemeit. A Gvadányi munkái alapján rekonstruálható politikai gondolkodás alapvetően konzervatív irányultságúnak tekinthető, udvarhű politikai álláspont, a nemzeti viselet és a magyar nyelv iránti elkötelezettség jellemezték.

Több művében megfigyelhető az elkötelezett (de nem bigott) katolicizmus is, mely azonban már elsősorban nem a protestánsok és ortodoxok, hanem a felvilágosult „deisták", „naturalisták", és „epikureusok" nézetei ellen irányult, tehát figyelembe vette az ország nemcsak nyelvi-etnikai, hanem vallási sokszínűségét is, a katolicizmus uralkodó pozíciójához azonban feltétlenül ragaszkodott.

Gvadányi nem sorolható be a korabeli rendi politizálás egyetlen irányzatába se. A Magyar Királyságot a Habsburg Monarchia integráns részének tekintette, nem érzékelt lényegi feszültséget a magyar nemesség rendi érdekei és az uralkodóház összbirodalmi és dinasztikus politikai törekvései között, a közjogi kérdések problematizálása távol állt tőle. Az 1790/91-es országgyűlést egy „isten-mezei palóc" nézőpontjából bemutató terjedelmes versezete végén a fiktív narrátor a magyar viselet kötelezővé tétele (a nemesség számára), a törvényhozás és a törvénykezés magyar nyelvűsége, valamint (Révai Miklós tervezetéhez kapcsolódva) a nyelv kiművelésére magyar tudós társaság felállítása mellett foglal határozottan állást. Ehhez kapcsolódott még a nádor alá rendelt nemzeti hadsereg felállításának igénye, melyben magyar tisztek szolgáljanak, békeidőben az ország területén állomásozzanak, háború esetén azonban az uralkodó bárhová küldhetné őket.

Gvadányi feltétlen Habsburg-hűségén II. József rendi alkotmányosságot sértő, összbirodalmi szempontokat előtérbe helyező intézkedései se tudták kikezdeni, ezekkel szemben csak nagyon óvatos bírálat érhető tetten néhány művében. A dinasztia legitimitását megkérdőjelező rendi nézeteket viszont határozottan elutasította, az 1790-es országgyűlés szatirikus-kritikai elbeszélésében gúnyosan ír a poroszokkal szövetkezni akaró irányzat bukásán és az ebben résztvevők rémüldözésén. Négyesy László értékelése szerint egyike volt „azoknak a hazafiaknak, a kik egységben tudták látni az uralkodóház és a nemzet érdekeit."

Gvadányi gondolkodásmódja műveinek tanúsága alapján „őskonzervatív", minden változással szemben zsigeri ellenszenv sugárzik soraiból. Ez a politikai és esztétikai nézeteiben egyaránt megnyilvánuló attitűd azonban nem jelenti azt, hogy ne képviselt volna egyéni nézeteket. Előadásom a műveiben található, első olvasásra gyakran ellentmondásosnak tűnő politikai reflexiók elhelyezésére tesz kísérletet a kései rendiség és a modern nemzetépítő törekvések hatástörténetének kontextusában.

Tüskés Anna (ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, Bibliográfiai Osztály)

Gvadányi József képzőművészeti ábrázolásai

A vizsgálat kiindulópontját három, a költőt még életében megörökítő portré képezi: két, a 18. század második felére keltezhető olajfestmény, valamint egy akvarell portré. Ezek az ábrázolások ikonográfiai alapul szolgáltak a 19. század folyamán készült sokszorosított grafikai lapoknak, amelyek átvették a korábbi portrék kompozíciós megoldásait és karakterjegyeit, ugyanakkor a korszak nyomtatott kultúrájának igényeihez igazodva új kontextusba helyezték a költő arcképét. A grafikai reprodukciók vizsgálata lehetőséget ad annak feltárására, miként vált egy eredetileg festészeti portrétípus a nemzeti irodalmi emlékezet széles körben terjesztett vizuális elemévé. Pásztor János 1925-ben Rudabányán Gvadányi születésének 200. évfordulójára felállított bronz mellszobra a korábbi portrék ikonográfiai örökségét plasztikai formában értelmezi újra, a helyi és országos emlékezetpolitika metszéspontjában helyezve a költő alakját.

Tüskés Gábor (ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézet, XVIII. századi Osztály)

Gvadányi József és német költőtársai

A Gvadányi-kutatásban csaknem kezdettől jelen van a nemzetközi vonatkozások vizsgálata, de máig hiányzik a költő által megnevezett szerzőkkel és művekkel, a kutatás által azonosított forrásokkal és a kor külföldi, elsősorban német irodalmával kimutatható tematikus, motivikus és eszmei megfelelések, párhuzamok módszeres vizsgálata. A költő utalásainak, továbbá Széchy Károly, Kovács Dénes, Gragger Róbert, Szerb Antal, Turóczi-Trostler József, Lukácsy Sándor, Julow Viktor és mások kutatásainak, megjegyzéseinek áttekintése mutatja, Gvadányi költészete nem nevezhető magányos, önmagában álló, kizárólag a kortárs magyarországi irodalmi, közköltészeti jelenségekkel kapcsolatban álló, nemzetközi vonatkozások nélküli poézisnek, és több ponton összefüggésbe hozható a 18. század második felének német irodalmával. A szokásos klasszifikációk – mint pl. „nemzeti jellegű verses epika", „nemesi irodalom" – alkalmazása és a közvetlen hatások, átvételek bizonyítása helyett, továbbá az egyetlen szerzőre, írásmódra vagy irodalmi regiszterre történő összpontosítás mellett érdemes tágabb összefüggésben is vizsgálódni, és kísérletet tenni a valóságfelfogás, témák, motívumok, hangvétel és ábrázolásmód terén található nemzetközi párhuzamok és megfelelések feltárására. Ez a – jelen esetben három elbeszélő költemény, a *Pöstényi förödés,* az *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* és a *Rontó Pál* német irodalmi párhuzamaira szűkített –, tág értelemben vett intertextuális perspektíva lehetővé teszi egy eddig homályban hagyott virtuális kulturális szövet megrajzolását, egyes szerzők és nemzeti irodalmak fölötti poétikai sajátosságok és eszmei kapcsolatok felismerését, érintkezési pontok, strukturális hasonlóságok és típusszerű közös vonások azonosítását. Igazolni próbálom a feltevést, mely szerint a kortárs német irodalom több vonatkozásban inspirációt, mintákat és megerősítést adhatott Gvadányi epikus költészetéhez.

A műveket három csoportra osztva vizsgálom: 1. Gvadányi által említett művek; 2. a kutatás által forrásként azonosított művek; 3. strukturális, motivikus, tematikus, eszmei és tónusbeli megfelelések. Míg az első két csoportba sorolt munkák nagy valószínűséggel részét alkotják Gvadányi irodalmi műveltségének, illetőleg a művek lehetséges pretextusainak tekinthetők, a harmadik csoport alkotásai a tágabb intertextuális mező részei, s egy eddig lényegében figyelmen kívül hagyott tematikus és eszmei kontextust körvonalaznak. Az, hogy a tárgyalt művek egy része egy Gvadányiénál magasabb – esetenként jóval magasabb – irodalmiságot, esetenként más szövegtípust, műfajt vagy műnemet képvisel, aláhúzza a megfigyelést az életmű közvetítő szerepéről a különböző regiszterek között.

Végh Zsoldos Péter nyelvész, műfordító, diplomata (Pozsony)

Gvadányi, a pikareszk balneológus

A pöstyéni kéntartalmú iszapos hőforrást és fürdőt már a 15. században ismerték. Sokan messze földről jöttek ide, hogy a forrás gyógyvizében fürödve – különösen mozgásszervi betegségek, csúzos fájdalmak, csontbántalmak és több más betegség ellen orvoslást keresve – meggyógyuljanak. Az első orvosi tudósítás a pöstyéni fürdőről Wernher György munkájában (*De admirandis Hungariae aquis hypomnemation – Feljegyzés Magyarország csodálatos vizeiről*) jelent meg 1551-ben, Bécsben. Kiemeli a forrás gyógyerejét, leírja magas hőmérsékletét, úgy, ahogy az különböző változatokban szokott előfordulni, valamint az agyag tapintatú iszapot is kellőképpen méltányolja. Hasonló tanulmányokat írt még ebben a témában Jordán Tamás (1586), Crato Krafthoini János (1594), Istvánffy István (1599), Baccius András

(1622), Benoschovinus Antal pedig egy költeményben énekelte meg a forrás gyógyhatásait 1642-ben.

Gvadányi József szakolcai évei alatt nyaranta felkereste a közeli Pöstyént és rendszeresen itt kúráltatta magát. Ismerte és felhasználta Torkos Jusztusz János (1699–1770) pozsonyi főorvos és szakíró munkáit, különösképpen annak a pöstyéni hévízről szóló latin nyelvű monográfiáját, a *Schediasma de Termis Pöstheniensibus*t, 1745-ből. Ezt a tanulmányt, ahogyan az előadásban bemutatom, Gvadányi is gyakran forgatta, és beépítette az 1787-ben megjelent, *Pösténvi förödés* című verses művének előkészületeibe és történeti hátterébe.